

Prisstegringens »Dyrtiden i landet» har af det socialdemokratiska orsaker.

partiet gjorts till föremål för ett af dess traditionella »upprop till Sveriges arbetande folk». Det är icke precis glädjande, att ett ekonomiskt fenomen, som mindre än de flesta beror af medvetna mänskliga åtgöranden, skall användas såsom agitationsmedel emot institutioner och åtgärder, som till allra största delen stå utom allt sammanhang med saken. Men onekligen kunna socialdemokraterna i detta liksom andra fall åberopa ärevärdiga traditioner från de tider, då man brukade hänga bagare och slaktare för att få brödet och köttet billigare. Sitt mål nådde man visserligen aldrig på den tiden heller; men många ansågo utan tvifvel en hel del i sig själfva vara vunnet genom att man fått de ifrågavarande medborgarna aflifvade, och det är ej omöjligt att åtskilliga fortfarande resonera på liknande sätt.

Senast har Stockholms stads mångkunnige borgmästare i en artikel, som tyvärr döljer sig i »Smålands Folkblad» (den 15 nov.), framlagt sin uppfattning om »dyrtidens» orsaker. Hela framställningen vore värd den största spridning som bevis på måttet af ekonomiska insikter hos vår störste ekonomiska reformator; men redan några korta utdrag torde ge en tillräckligt tydlig föreställning härom. »Den primära orsaken är den af samhällsförhållandena organiserade driften att förtjäna så mycket som möjligt, äfven om man ej behöfver det. När alla sträfva ideligen att ta så mycket betaldt som möjligt, så måste ett sådant universellt sträfvande i tidernas längd lyckas att drifva upp priserna oafbrutet.» Då det nu i verkligheten förhåller sig så, att den nuvarande prisstegringen ej är äldre än på sin höjd år 1896 och föregicks af en omkr. 23-årig period af betydligt starkare och nästan oafbrutet *prisfall*, så innebär hr Lindhagens intressanta hypotes tydligen, att människorna mellan 1873 och 1896 täflade med hvarandra om att ta så *litet* betaldt som möjligt, men sedan af oförklarad anledning slogo om och började göra tvärtom. Utan tvifvel

DAGENS FRÅGOR

kan hypotesens upphofsman finna någon orsak till dessa öfverraskande kastningar i människornas sjäslif; oss andra förefalla de emellertid så pass osannolika, att vi äro mera böjda att betvifla hela påståendets riktighet.

Antagligen såsom sekundära orsaker nämner hr Lindhagen emellertid sedan mera gripbara yttre företeelser: militärbudgeterna, »jord-ockret», trusterna — som därför antingen skola exproprieras eller underkastas taxor efter medeltida mönster — »mellanhändernas profiter», tullskrankorna, »kreditens sorgliga organisation», som »bidrar . . . våldsamt till dyrtiden» m. m., m. m. Hvarifrån hjälpen emot allt detta skall komma, är ej fullt klart; dock ingår i programmet för dyrtidens afskaffande äfven »en fortgående uppfostran i *individuell hygien* och i social etik och rättskänsla».

Naturligtvis skulle man göra »allmänna föreställningssättet» stor orätt, om man betraktade herr borgmästaren jur. kand. Carl Lindhagens utläggning af dyrtidens orsaker och botemedel såsom exponent på hvad folk i allmänhet tänker härom. Men man kommer kanske ej alltför långt ifrån sanningen, om man betraktar hans resonemang som en — låt vara betänkligt grof — *karikatyr* af den allmänna uppfattningen i frågan; liksom andra karikatyrer skulle det i så fall ge en viss föreställning om det karikerade föremålets mest framträdande svagheter. Detta bekräftas också af andra yttranden i samma fråga. »Truster, tullar, fackföreningar, förkortning af arbetstiden, begränsning af arbetsprestationen, jordens minskade afkastning, befolkningens anhopning i städerna, mellanhänder, annonskostnader, urvattning af kapital, . . . arbetarskyddslagstiftning, förfalskning af födoämnen, lagstiftning *mot* förfalskning af födoämnen, lyx, militära rustningar, krig, ålderdomsförsäkring, arbetslöshet o. s. v.» — sådan är den profkarta på populära förklaringar af prisstegringens orsaker, som en amerikansk nationalekonom, prof. *Irving Fisher*, meddelar. Han tillägger, att de *alla* äro felaktiga, utom i den mån de *påverka* följande fem i sista hand afgörande faktorer: varuomsättningens storlek, penningcirkulationens storlek, penningens omloppshastighet, kreditens (i England och Amerika närmast checkväsendets) omfattning och omloppshastighet.

Detta är alltså sakens sammanhang: ingen *allmän* prisstegring (eller prissänkning) — ingen ändring i hvad man kallar *den allmänna prisnivån* — kan förklaras genom någon ändring, hvilken den vara månne, hos varorna i och för sig, utan sådant måste bero på ett ändradt *förhållande* mellan penningar och varor. För alla penningar måste man kunna köpa alla varor; en ökning i penningkvantiteten utan motsvarande ändring i varukvantiteten leder till att mot hvarje penningstycke stå färre varor — »penningvärdet sjunker» eller »(varu-)priserna stiga». Betraktar man penningen främst som värdemätare, betyder en sådan förändring, att allting mätes i ett *ändradt mått*; och om penningvärdet sjunker, måste alltså varuprisernas allmänna nivå stiga, alldeles på samma sätt som temperaturen uttryckes i höjdt gradtal i samma stund man öfvergår från Réaumur- till Celsius-termometern.

DAGENS FRÅGOR

Om dessa enkla principer torde enighet råda bland alla national-ekonomer, som öfver hufvud taget äro att räkna med i teoretiska frågor. Och redan denna barnalärdom är tillräcklig för att röja ur vägen nio tiondelar af de vanliga resonemangen om prisstegringens orsaker. Detta gäller äfven sådana förnumstiga och kvasi-vetenskapliga förklaringar som de hvilka söka orsaken i fördyrade produktionskostnader, t. ex. på grund af börjande brist på åkerjord eller kol eller malm. Ty t. o. m. om man skulle tänka sig, att på grund af dylika eller andra orsaker *alla* varor skulle kräfvä — låt oss säga — en half gång till så mycket arbete för att framställas som förut, så skulle detta ej höja priserna ett enda steg, om man blott icke tänker sig den samlade varukvantiteten förändrad härigenom. Fortfarande skulle nämligen då en oförändrad penningkvantitet stå emot en oförändrad varukvantitet, och för hvarje penningstycke skulle man därför få hvarken mer eller mindre än förut. Verkan af en sådan förändring i produktionens förutsättningar skulle i stället bli en nedgång i timpenningen med en tredjedel, så att man på 12 timmar skulle förtjäna lika mycket som förut på 8 — liksom man ju enligt antagandet också skulle behöfvä 12 timmar för att framställa hvad som förut tagit 8. Hela detta exempel, som ej har det minsta med verkligheten att skaffa, vill blott visa det orimliga i alla förklaringar af den allmänna prisstegringen såsom förorsakad af ändringar i produktionen eller öfver hufvud hos varorna oberoende af förhållandet till penningarna.

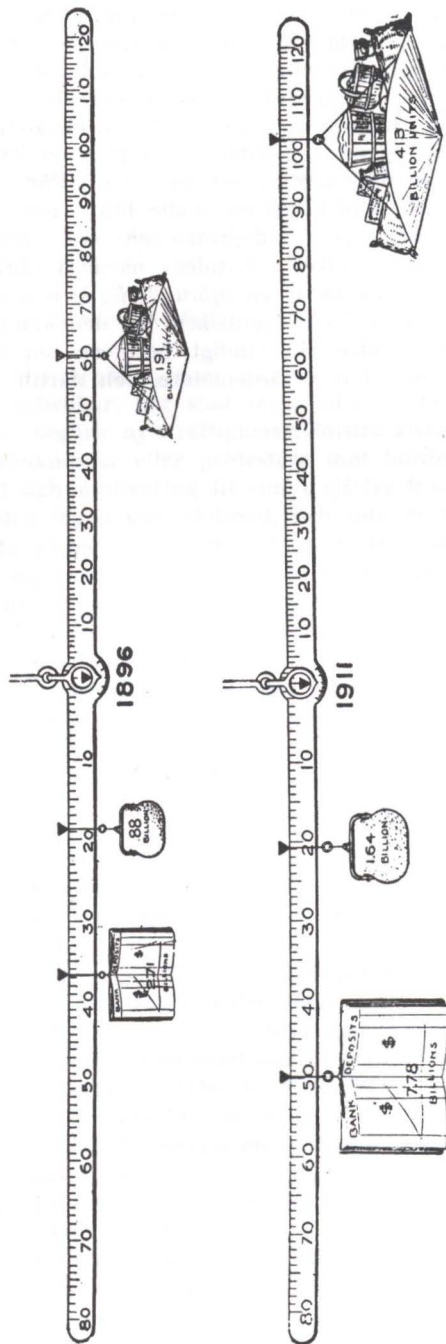
När vetenskapsmännen skola öfvergå härifrån till att anvisa de olika faktorerna deras plats i orsakssammanhanget, försvinner visserligen enigheten; och särskildt kreditväsendets inverkan på prisnivån, hvilken för hr Lindhagen är en så enkel sak, hör till nationalekonomiens mest svårutredda problem. Om sålunda någon fullt enhetlig åskådning på området icke finnes, kan man likväl utan all tvekan säga så mycket, att den på de sista 17 åren ofantligt ökade guldproduktionen är *en* af de viktigaste orsakerna till den allmänna prisstegringen; ty penningkvantiteten har härigenom ökats mycket starkt och därmed icke blott kvantiteten metallmynt utan äfven hvad man kunde kalla »kreditens kvantitet». Ännu 1896 var världens årliga guldproduktion endast 300,000 kilogram, och 1911 hade den hunnit öfver 700,000 kilogram. Därtill kommer kreditväsendets utveckling och den ökade »omloppshastigheten», som innebär att hvarje penningstycke hinner utföra allt flera transaktioner mellan år och dag, framför allt beroende därpå att de många individuella kassorna alltmera ersättas af bankernas kassor, där ett mindre belopp, relativt taget, kan ligga inne, emedan in- och utbetalningarna i så hög grad ta ut hvarandra. Hvarje penningstycke hinner alltså köpa så mycket flera varor, och detta verkar tydligen alldeles såsom en ökning i penningens kvantitet. Emot allt detta svara inom jämförelsens andra led blott varornas ökade kvantitet och — prisstegringen.

Dessa förhållanden åskådliggöras genom vidstående från Irving Fisher lånade (närmast amerikanska förhållanden åsyftande) bild af

DAGENS FRAGOR

en våg. På vågens vänstra sida (penningssidan) finns kvantiteten reda penningar eller guld afbildad som en pung och checkmedlens kvantitet afbildad som en banks kassabok; afståndet från vågens stöd-punkt är för båda uttrycket för deras omloppshastighet. Alla dessa faktorer måste nu uppvägas af vågens varusida; och i den mån varukvantite-ten, afbildad som en korg med en mängd olika varor, i sitt ursprungliga läge ej förmår göra det, måste den skjutas allt längre ut på vågarmen. Och denna förskjutning är just uttrycket för prissteg-ringen. Som man ser vid en jämförelse mellan 1896 och 1911, har varukvantiteten stigit från 191 till 413 milliarder; men guldkvantiteten, »checkkvantiteten» och bådass omloppshastighet ha stigit så mycket mera, att varukorgen måst skjutas ut från 60 till 102 på skalan — prisnivån skulle ha stigit med två tredjedelar. Hur ovissa en hel del af dessa siffror än äro, ger bilden dock en föreställning om prisstegringens verkliga orsaker.

Kommer prisstegringen att fortfara? Däröfver bör man helst akta sig att profetera. Hufvudfaktorn är nog fortfarande guldproduktionens ökning, och däröfver vet man ju intet med säkerhet. Just under de sista par tre åren har guldproduktionen gjort vissa krokningar i ärtåknern; det är blott den viktigaste produktionsarten, Transvaal, som

DAGENS FRÅGOR

visar en tämligen jämn stegring, öfriga produktionsorter förete närmast stillastående eller tillbakagång. Skulle guldproduktionen upphöra att växa eller rent af gå tillbaka, såsom på 1870- och 1880-talen, komme varuproduktionens ökning blott att motvägas af penningarnas ökade omloppshastighet och checkväsendets utbredning — och då skulle priserna ganska säkert igen tendera nedåt. Men förutsättningen är som sagdt mera än oviss. För öfrigt är det mycket osannolikt, att mänskligheten skulle blifva mera nöjd då — mot 1880-talets jeremiader öfver »depressionen» och »guldbristen» äro de nuvarande klagoropen öfver »dyrtiden» närmast obetydligheter. Det enda verkligt önskvärda är en *oföränderlig* prisnivå; och den tillhör ännu helt och hållet framtidsmusiken. Ty den kan ej tänkas utan att guldet mer eller mindre fullständigt beröfvas sin ställning som internationellt bytesmedel och värdemätare, och därtill saknas hittills alla tecken.

DAGENS FRÅGOR

Bondetåget. När tusentals andra demonstrationståg, protest- eller hyllningsmöten, masspetitioner och hvad det må vara för opinionsyttringar förbleknat och glömts, skall Bondetåget 1914 bevara en plats i minnet. Att ord, som därunder yttrades, togos till intäkt för en s. k. konstitutionell konflikt, är en särskild sak utan direkt sammanhang med själfva företeelsen. Det är som meningsyttring i och för sig, oberoende af alla försök att i bestämda afsikter smida vapen, som Bondetåget förtjänar beaktande.

Den större eller mindre opinionsapparat, som demokratien nu för tiden så flitigt brukar och missbrukar, har som regel alltid samma syfte: att yrka några förmåner, begära nya rättigheter, fordra afskaffandet af hinder samma inskränkningar eller protestera mot bördor. Variationerna i reellt innehåll och motivering liksom i själfva framställningsformen göra i längden ingen stor skillnad, och inte heller blir man mer än i allra första hugget imponerad af apparatens omfattning. I längden visar det sig vara en öfvervägande teknisk affär, om en sådan yttring samlar hundra, tusen, femtitusen eller hundratusen namn, det ena kan rätt nu vara ungefär lika möjligt som det andra, ifall blott maskineriet är i ordning och har tid att verka. Ty hufvudförutsättningen är, att man begär förmåner, hvartill i alla tider människorna varit lika villiga. Men huru ofta har man sett något större antal marschera upp och yrka ökade bördor för sig och de sina? Folk behöfver inte vara så förfärligt egoistiska för att ej vara hågade för den sortens yrkanden, man vet ju, att pålägg pläga komma vår bön förutan, och då kan det vara klokast att visa litet trumpen uppsyn, så att man inte får för mycket. Hur utnött och kraftlöst än förmånsopinerandet blir, skall petitionerandet om ökade bördor alltid vara lika sällsynt samt följaktligen, där det vinner större anslutning, lika effektivt.

Det är som opinionsyttring af detta sista slag Bondetåget har sin största märklighet. Dessutom kom den från just den klass i vårt land, som minst af alla är psykologiskt preparerad för det slaget af manifestationer. Det borde i och för sig icke ha varit lika öfverraskande, om den entusiasm, som modern arbetarrörelse utan all fråga visat sig kunna inpränta hos sina massor, mobiliserade dessa för något offervillighetens uttryck. Men speciellt bondeklassen är kännetecknad genom sin förbehållsamma betänksamhet, sin lust att gå hvar och en för sig, sin ohåg att vare sig ensamma eller i massor gifva uttryck åt något slags lifligare känslor. Att de hindren veko, och att denna reserverade klass ryckte fram så manstark ur sin tillbakadragenhet till en i och för sig rätt besvärlig meningsgärd, var öfverraskande. Rent af enastående är, att opinionen gällde ökning af de bördor, mot hvilka bönderna städse betraktats som aldeles särskildt fiendliga.

I den långa rad af opinionsuttryck, hvarmed vi under dessa sista år

DAGENS FRÅGOR

så rikligen välsignats, och om hvars öfverflödande fortsättning vi kunna ha de allra mest välgrundade förväntningar, skall sålunda Bondetåget 1914 alltid intaga en plats för sig. Att dess reella syfte var så varmt nationellt, placerar dessutom Bondetåget i främsta ledet af de många tecken, som angifva, att en ny tid med fördjupad fosterländsk lifaktighet brutit in.

DAGENS FRÅGOR

6. 11. 1918.

Freden och När världskrigets moln allt hotfullare drogo sig samframtiden. man till det kommande ovädret, vägrade man i vida kretsar i vårt land att tro något sådant vara möjligt — vår nuvarande statsminister t. ex. tviflade som bekant en vecka före krigsutbrottet 1914 alltjämt på att krigsmöjligheten skulle kunna vara att räkna med. De som föredrogo att se tingen sådana de voro och icke sådana, som människan kunde önska, att de borde vara, framställdes både då och senare såsom anhängare, om icke rent af tillskyndare, af det krig, för hvars följder för landet de ville varna. När efter tre års världskrig den gamla ordningen i Ryssland störtade samman, och en ny förvirringens tid i den ryska historien utan svårighet kunde varsnas (jfr Svensk Tidskrift 1917 häft. 3) vände man sig åter bort från de obehagliga perspektiven, skådade i hänryckning »ljuset från öster» och hoppades att vårt gamla efterblifna Sverige snart skulle kunna hinna upp den lysande förebilden. Men ljuset från öster visade sig snart bestå i flammorna från mordbrand och våldsdåd, vidrigare och mera hotande för vårt land och vår kultur än de senaste hundra åren haft att uppvisa. Då vardt det tyst, mycket tyst kring det nya ljuset från öster.

Nu stå vi åter inför världsskakande tilldragelser, och åter höras profeternas rop, denna gång om det kommande, varaktiga fredsriket. Nu är det åter igen hart när brottsligt att vilja söka se tingen sådana de i verkligheten äro och att icke vilja offra omistliga värden för jakten efter drömmarnas åtrådade ideal. Att tala om att en aldrig så god rätt alltjämt kräfver makt bakom för att göra sig gällande, att våga »väga och beräkna krigsberedskap och maktmotsättningar efter den gamla politikens måttstock», ja att till och med djärfvas »röra sig med de gamla vanliga sjö- och landtmilitära tekniska faktorerna», att »sitta och kannstöpa om flottbaser och fartyg och artilleripjäser och försvarsförbund» när man »är i färd med att sluta en fred, bland hvars betingelser ingår ett folkens förbund och de militära rustningarnas nedbringande» (Göteborgs Handelstidning ¹⁰/₁₀ 1918), det är alltjämt för dessa samma kretsar en galenskap af ganska kriminell art. Och åter stiga vänsterpartiernas ledare fram — under djup tystnad från en försagd höger — med löften att det gamla efterblifna Sverige igen skall göra ett försök att följa med sin tid och midt i en till tänderna väpnad värld snarast möjligt göra sig af med

35. Svensk Tidskrift 1918.

DAGENS FRÅGOR

något så omoraliskt och otidsenligt som resterna af vårt försvar. Det kanske också denna gång kunde vara till mera gagn att besinna sig en smula och söka klargöra för sig de verkliga förhållandena kring oss.

Det stora faktum vi ha att räkna med — trots det att den tyska västfronten oaktadt alla motgångar alltjämt är obruten — är otvifvelaktigt en fullständig seger för ententen och Europas utlämnande så godt som på nåd och onåd åt de förbundna makterna. Hvilka äro konsekvenserna häraf för oss och för Europa?

I ögonen fallande är då först det permanenta osäkerhetstillstånd med oanade möjligheter för nationalitetstvister, som hotar att uppstå genom de extrema nationalitetsidéernas seger öfver de historiskt gifna staterna. I och med att Donaumonarkien sönderfallit, ha de idylliska och fredliga Balkanförhållandena flyttats upp i hjärtat af Europa. Den af Donaumonarkiens statsmän allt ifrån den äldre Andrassy fruktade nyserbiska storstat, i hvars händer hegemonien på Balkan kommer att falla, håller redan på att födas. Man torde kunna utgå från, att denna nya strandägare vid Adriatiska hafvet kommer att bereda en tämligen minimal glädje åt den heliga italienska egoismen, äfven om i enlighet med det italienska konungarikets traditioner dettas nederlag på slagfälten synas komma att krönas med en segerfred. Det fordras heller ingen vidtsväfvande fantasi för att tänka sig den lyckliga sammanlefnaden mellan det segerdruckna, moderna Ny-Serbien och dess öfriga grannar enkannerligen Bulgarien och Ungern. De humana och tillmötesgående former, som nationalitetssträfvandena sedan gammalt tagit i denna del af världen, garantera otvifvelaktigt en framtid af ostördt lugn och lycka under den amerikanska nationalitetslinjalens hägn.

För sämjan mellan de ur det sammanstörtade Ryssland framgångna randstaterna Polen, Ukraina och Litauen har den föregående historien knappast sörjt på ett tillfredsställande sätt; och den fredliga öfvertalningen är tydligen ett medel att öfvertyga grannarna om vederbörandes rättskraf, hvilket redan tycks ha fått vika för mera handgripliga sådana. Den fredsbefordrande verkan af Polens, Västpreussens och eventuellt det rent tyska Danzigs utbrytning ur det tyska riket synes icke heller alltför påtaglig. Och liksom om nationalitetsprincipens tillämpning ej medförde svårigheter nog, synes i rak strid mot dessa Elsass komma att utan vidare öfverlämnas till Frankrike. Härigenom sörjes för fortsatt friktion mellan ett af ålder krigslystet Frankrike och ett revanchelystet Tyskland. Ty att demokratien — om den nu håller sig i någon form — sannerligen ej utgör något hinder för revanchekänslan, det borde väl ändå de senaste erfarenheterna ha lärt oss. Genom att öfverlämna Elsass-Lothringen till Frankrike ha England och Förenta staterna dessutom sörjt för, att den tyska järnindustrien beröfvas ett af sina viktigaste råvaruområden. Om en besvärlig konkurrent till rättens exekutorer därigenom förlamas, kan å andra sidan icke bortses därifrån, att de svårigheter som härigenom beredas det industrialiserade tyska riket måste inrangeras bland oroskällorna i det nya Europa.

DAGENS FRÅGOR

Garantien för fredens upprätthållande i denna värld af gamla och nya motsättningar skall nu läggas i händerna på »nationernas förbund», liksom värden af den i Wien omgjorda kartan för hundra år sedan med känt resultat anförtroddes åt fyrmaktsförbundet och den heliga alliansen. Det är nu de anglosachsiska idealen, som i denna form skola påtvingas världen; det är den amerikanska tanken som med hjälp af den pansrade näfven nu skall utbredas öfver Europa af ett ungt och af naturen yfverboret folk, som blifvit medvetet om sina maktresurser, mot hvilka de fruktade tyska säkerligen voro en obetydlighet. Onkel Sam har fått smak på att städa om i den europeiska barnkammaren; det blir säkerligen ej slut med den första storstädningen. Vi måste hoppas, och det är säkerligen att förutse, att mot denna förkväfning af vår gamla europeiska, på historisk grund upp vuxna och individualiserade kultur ett starkt motstånd kommer att resas. Med enigheten inom den nya heliga alliansen blir det emellertid nog en smula bekymmersamt under sådana förhållanden.

Inom det nordeuropeiska eller kanske rättare baltiska statssystem vi närmast tillhöra äro följderna för oss af Tysklands nederlag alls icke enbart skadliga — om vi också icke få glömma hvilka faror den förlorade europeiska jämvikten innebär äfven för vårt land — medan det storryska våldet, som vi väl kunna hoppas, åtminstone för en ganska lång framtid krossats. Genom den definitiva regleringen af Danmarks mellanhafvanden med Tyskland, hvilken väl får anses förestående, har en friktionsanledning bortfallit. En lösning af Ålandsfrågan i enlighet med våra intressen har väl äfven genom det nya läget åtminstone ej försvårats. Och hvad slutligen förhållandet till Finland angår, synes den orientering åt Sverige, som genom vår koalitionsregerings svaghets- och förvirringspolitik äfventyrades, åter möjliggjord — alltjämt under förutsättning att vi verkligen vilja tillvarata våra framtidsintressen. Där ligger för visso vår utrikespolitiks kanske viktigaste uppgift.

Men från östra sidan af Östersjön hotar också vår för närvarande största fara. Därest Ryssland åter skulle konsolideras antingen i sin nuvarande bolsjevikiska form eller efter inträdd reaktion mot revolutionen, kommer gifvetvis Finlands självständighet och lagbundna utveckling och därmed ett vitalt svenskt intresse i den allra största fara. Ett försvagadt Tyskland lärer hvarken kunna eller vilja ännu en gång åtaga sig Finlands värn mot österns laglöshet eller organiserade barbari. England och Amerika ha att räkna med sina politiska och ekonomiska intressen i Ryssland och torde väl knappast ha alltför mycket till öfvers för en impopulär småstats kamp för självbestämmerätten, äfven om de komma att finna det opportunt att ej vägra den finländska staten sitt erkännande. Kommer så till, att de forna Östersjöprovinserna i sin hjälplöshet synas alltmera dragas tillbaka till den stora ryska modersfamnen, en utveckling som icke kan vara annat än olycklig för Sverige och som vi borde med de medel som stå oss till buds på allt sätt motverka.

Men bakom allt detta tornar upp sig på himlen moln, som före-

DAGENS FRÅGOR

båda den i närvarande stund största faran för oss och för Europa, nämligen den utbredning af laglöshet, våld, mord och brand, som under bolsjevismens namn följt i det genom ententemakternas omedgörlighet öfver bristningspunkten förlängda krigets spår. Endast den in-skränkta fanatismen kan häri se segern för något visst, bestämdt idé-system, någon genomtänkt uppfattning af hur samhället bör ordnas för att kunna uppfylla vissa sociala eller etiska kraf. Det är helt enkelt de primitiva, enkla lustarna hos människan, som brutit sig lösa och som hota mycket mindre det nuvarande ekonomiska systemet än själfva grundvalarna för all mänsklig kultur. När statsbanden lossna, kommer lag åter att sitta i spjutstängs ända. I Österrike, i Ungern och på Balkan slå lågorna mot skyn. Att till dess rätta mått uppskatta bolsjevikfaran för Tyskland är knappast möjligt, men att den finns där, kan ej bestridas, och äfven från Italien och England ha kommit otvetydiga symptom på bolsjevismitta. I vårt land liksom i våra grannländer arbeta tydligen med penningar välförsedda, internationella krafter för en inre upplösning, som kommer att främjas af bl. a. växande lifsmedelssvårigheter, men som säkerligen kan hejdas, om riksstyrelsen med kraft och förstånd vill ta saken i sin hand.

Och till alla dessa upplösande krafters tjänst stå spillrorna af Stor-Rysslands statsmakt med militära maktmedel af ingalunda föraktlig art.

Det förefaller nästan som om tiden, när lammet skall beta vid lejonets sida, vore än så länge åtminstone en smula aflägsen och som om våra »framtidsglada» partiledare borde söka sig mindre brännbara medel i sin politiska verksamhet än nedrifvandet af det stöd för svensk statsmakt utåt och inåt, som ligger i svensk härs-makt.

DAGENS FRÅGOR

Bolsjevismens idéer. Det låter nästan som en saga ur Tusen och en natt

och inflytande, från sin landsflykt i någon schweizisk stad eller New Yorks Ghetto, plötsligt finna sig som innehafvare af »maktens fullhet» i ett af världens hittills mäktigaste riket, i tillfälle att där realisera sina spekulationer öfver idealsamhället och att till och med öfva inflytande på världens politiska utveckling i en af de våldsammaste kriser denna genomgått — om också knappast i den riktning de själfva afsett. Utopier äro vi ju ganska vana vid och äfven vid mera blygsamma ansträngningar att förverkliga dem, men ett försök i denna väldiga skala är onekligen ett rekord också i den underliga tid vi nu genomleva. Det lider intet tvifvel, att de bolsjeviska ledarne med alla sina fel i öfrigt ingalunda äro de afgrundsandar, hvilka deras belackare af olika läger vilja utmåla dem såsom; de söka uppenbarligen helt enkelt efter bästa förmåga genomföra punkt efter punkt det program för idealsamhället, hvilket framkommit inom de ryska emigrantkretsar, som sedan gammalt utmärkt sig för en frodighet i spekulationer öfver samhällsformerna och ett fantastiskt konsekvensmakeri, som lär vara ett för det slaviska kynnet karakteristiskt drag och som icke mildrats af de judiska inslagen i de ifrågavarande kretsarnas personliga sammansättning.

Hufvudstommen i den politik, hvarmed herrar Lenin och Trotski efter bästa förmåga påskynda upplösningsprocessen i Ryssland, är för öfrigt icke särskildt originell. Dess väsentliga delar kunna undan för undan återföras till den rad hufvudsakligen filosofiskt och skönlitterärt betonade franska och italienska författare — Georges Sorel, H. Lagardelle, Ed. Berth m. fl. — hvilka utgöra eller kanske rättare sagdt utgjorde den »intellektuella» falangen inom sina länders syndikalistiska rörelse. Dessas skrifter ha ingalunda inskränkt sig till hvad vi här i Sverige gemenligen förstå med syndikalismen utan representera en betydligt mycket mera vidtomfattande och framför allt mera kultiverad åskådning än den är böjd att tro, hvilkens erfarenhet af syndikalismen är begränsad till den andligen synnerligen torftiga riktning, som här hemma går under samma namn.

Den litterära franska och italienska syndikalismen är framför allt baserad på »tänkesättet Bergson» men äfven på Hegel och Nietzsche. Den Bergsonska intuitionsfilosofien och oppositionen mot intellektualismen ha afsatt syndikalismens dyrkan af handlingen och i sista hand af våldet såsom moralisk faktor. Viljan till handling, våldet, skall pånyttföda en humanitär och degenererad mänsklighet. Det är ej en tillfällighet, att ett af den teoretiska syndikalismens främsta verk bär titeln *Réflexions sur la violence*.

Syndikalisternas uppfattning af sambandet mellan samhällsförhållandena och de ekonomiska faktorerna är strängt marxistisk — om de också i andra afseenden yttra sig skäligen respektlöst om socialisternas dyrkan af Marx såsom den enda, ofelbara auktoriteten. Hans filosofi ansluta de sig till i det väsentliga, hans ekonomiska

DAGENS FRÅGOR

teorier anse de däremot vara i väsentliga punkter oriktiga och föråldrade. Så länge produktionsmedlen äro i enskild ägo, äro alla försök till reformer i syfte att förbättra arbetarnes ställning enligt deras mening dömda till undergång. Sådana äro endast ägnade att sudda öfver verkligheten och dess kraf, något som i grund och botten är det enda verkligt osedliga. Klasskampen i alla dess former är därför under privatkapitalistisk regim berättigad och moralisk. Under klasskampen mognar privatkapitalismen till sitt fall bland annat genom uppkomsten af organ, som skola ersätta de nuvarande privatkapitalistiska samhällsformerna.

Från dessa premisser ha syndikalisterna konsekvent kommit till ett fördömande af allt politiskt arbete inom det privatkapitalistiska samhället. Så länge privatkapitalismen är härskande, tjänar det ingenting till att söka använda statens organ till arbetarnes bästa; häraf blir endast sken och bedrägeri. Det ekonomiska är det verkliga, de politiska formerna och det politiska arbetet äro fullständigt likgiltiga, så länge den ekonomiska grunden, hvarifrån allt i själfva verket bestämmes, förblir densamma, förblir privatkapitalistisk. Först måste privatkapitalismen, roten till det onda, störtas, sedan kan tiden vara inne för det politiska nydaningsarbetet.

Skarpast har syndikalismens kritik riktats mot parlamentarismen och demokratien i det moderna samhället, och här ha de syndikalistiska författarne åstadkommit understundom betydande vetenskapliga insatser. *Robert Michels* t. ex., hvilkens arbete *Zur Sociologie des Parteiwesens* är ett af de grundläggande på detta område, var mycket nära lierad med den italienska syndikalistiska skolan. Det parlamentariska arbetet är i bästa fall utan nytta, i de flesta fall depraverande. Demokratien måste naturnödvändigt utlösas i »funktionarismen». Den råa massan är endast en naturkraft, som måste ledas i rätt riktning af den intelligenta, upplysta minoriteten. Revolutionen, hvarigenom privatkapitalismen skall kastas öfver ända och möjligheten uppstå för ett fruktbringande politiskt arbete till arbetarklassens fromma, kan endast åstadkommas af ett fåtal ledare. Först när den är genomförd och det privatkapitalistiska giftet aflägsnadt, kan demokrati i någon som helst slags form komma i fråga.

Hur revolutionen skall åvägbringas och hur det hela sedan skall ordnas, därom ha de syndikalistiska författarne i allmänhet ej velat närmare yttra sig; de hylla en sorts optimistisk evolutionsfilosofi: ur privatkapitalismen utvecklar sig nödvändigt klasskampen, och ur klasskampen lika nödvändigt de organ, som skola åvägbringa den stora omhvälfningen och uppbära det nya sakernas tillstånd, som skall följa därefter. Detaljerna skola sålunda ge sig själfva i praktiken, och därom behöfver man ej på förhand bekymra sig. Med det nya industriella systemet skall *eo ipso* följa ett nytt politiskt system. Hela den nuvarande administrationen med allt hvad därmed sammanhänger skall försvinna, och med den nya ekonomiska grunden kommer ett radikalt nytt samhälle. Några påtagliga ting ha de syndikalistiska filosoferna emellertid måst bjuda sina mindre upp-

DAGENS FRÅGOR

lysta anhängare, och därför ha de pekat på *generalstrejken* (vissserligen blott som en »abstraktion af klasskampen» och en »lifgifvande myt», på samma sätt som Marx's katastrofteori eller kristendomens djäfvul) såsom medlet för revolutionens genomförande och på de i klasskampen naturligt framvuxna *fackföreningarna*, »*les syndicals*», såsom de institutioner, hvilka i framtidens samhälle skola sköta såväl produktionen och fördelningen som äfven den politiska administrationen.

Detta blir den praktiska grundstommen i syndikalisternas lära; staten skall afskaffas, och i stället kommer ett förbund af arbetarsammanslutningar, som äga produktionsmedlen, som drifva produktionen enligt inbördes fri öfverenskommelse och som på sig få öfverlåtna de gamla staternas administrativa funktioner. Målet är sålunda ett slags federativ kommunism, uppblandad med den gamla idén om kooperativ produktion, som återkommit så ofta i arbetarrörelsernas ideologi och som praktiskt utformats af exempelvis Owen under den engelska arbetarrörelsens »revolutionära» skede. Den gamla idén har nyligen i England åter upptagits såsom något extra modernt under benämningen »guild socialism».

Som en nödvändig förutsättning för att kunna kullkasta den internationella privatkapitalismen kräfves äfven, att den stora revolutionen blir internationell, annars kan resultatet i ett land äfventyras genom hjälpen från den hotade bourgeoisien i andra länder. Staten på privatkapitalistisk grund kan för öfrigt ej väcka någon patriotism hos arbetaren. Alla privatkapitalistiska stater äro ur arbetarsynpunkt precis likadana; att tänka annorlunda än att hänge sig åt en chimär. Proletären har intet fädernesland. De syndikalistiska filosoferna äro till sist alls icke antimilitarister af humanitära eller pacifistiska skäl, utan uteslutande på den grund att militären i den privatkapitalistiska staten utgör ett vapen i klasskampen, ett djäfvulskt påfund af bourgeoisien i syfte att utnyttja arbetarne mot dem själfva i klasskampsyfte.

Redan denna lilla resumé ur den syndikalistiska skolans skrifter ger ju en återklang af åtskilligt som händt och sagts i bolsjevismens Ryssland och kan på grund af det onekliga sammanhang och den enhetlighet, som ligger bakom åskådningen, äfven i denna fragmentariska form kanske bidra till en mera allsidig belysning af hvad som händt och händer där borta.

Väldets filosofi — icke alltför aflägsen från den berömda och delvis missförstådda »maktfilosofien» — har man otvifvelaktigt varit i tillfälle att i oanad grad omsätta i den ryska praktiken; konstituantens behandling (om denna och andra händelser i samband med bolsjevismens »storhet och förfall» se d:r Verner Söderbergs artikel i detta häfte) ter sig ej längre uteslutande som ett utslag af vidrigt hyckleri; den »intelligenta minoritetens» tsarism — för genomförandet af revolutionen mot den privatkapitalistiska staten under Kerenskis egid eller för försvaret af dess resultat mot allehanda »kontrarevolutionära» styggelser — har icke blott funnit sig väl till rätta i den ryska jordmånen utan hvilat äfven på den gamla, från Västeuropa

DAGENS FRÅGOR

hemförda doktrinen; i stället för fackföreningarna, som ju varit något tunnsådda i Ryssland och därför ej ägnade sig som grundval för det nya samhället, ha revolutionen och världskriget själfva födt arbetar- och soldatråden, som nu skola utgöra de administrativa och ekonomiska organen i sovjetregeringens land. Denna regerings allehanda besynnerliga dekret med deras vidlyftiga och invecklade fraseologi kunna äfven få sin belysning från de syndikalistiska filosofernas skrifter.

Och slutligen ha bolsjevikerna som trogna lärjungar också i verkligheten sökt omsätta den gigantiska tanken på en världsrevolution för att säkerställa sitt nya samhälle mot onda anslag och lyckliggöra äfven andra folk med sitt paradys — se d:r Söderbergs nyss nämnda artikel. Att detta försök nu misslyckats, var otvifvelaktigt ett mycket hårdt och tydligen oväntadt slag för bolsjevismen. Men hela den tankesfär i hvilken de ledande bolsjevikerna lefva gör det ytterst sannolikt, att det kommer att vid första bästa tillfälle återupprepas. Vid beräkningen af dess eventuella resultat har man därvid mindre att räkna med styrkan hos bolsjevismens idéer och ännu mindre med de ledande bolsjevikernas organisationsförmåga än med förhållandena inom de länder, som utses till speciella missionsfält.

Det är otvifvelaktigt, att arbetarrörelsen före kriget i flera af de västeuropeiska länderna liksom äfven i Amerika befann sig i ett nydaningstillstånd — hvarom mera en annan gång — hvilket varit gynnsamt för påverkan om icke af renodlade syndikalistiska idéer så desto mera af mot den rådande lagliga ordningen riktade krafter. Under kriget har nog delvis denna utveckling bragts ur sina banor, men de magra underrättelser, som kommit från de krigförande länderna, för att ej tala om händelserna i vårt grannland Norge, synas äfven ge vid handen, att den ingalunda afstannat. Omöjligt är därför alls icke, att på det stora världskriget kommer att följa en period, då lag liksom i gamla tider kommer att sitta i spjutstängs ända; och då skulle ett bolsjevikiskt centrum — om det finns kvar — åter kunna spela en roll såsom den kanske ganska ringa kraft, som kräves för att göra slut på ett labilt jämviktsläge inom länder, där statsmakten af en eller annan orsak råkat i upplösning.

DAGENS FRÅGOR

20. 6. 1921.

Den offentliga verksamheten utväxter märkliga utveckling under det korta men omvälvande skedet 1914—1921. Fram till sekelskiftet har man en sällsynt fängslande sådan översikt, fastän med en mindre lockande titel, i veteranen Diceys *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the 19th Century* (1905), men uppgiften behövde fullföljas i just hans anda. Detta innebär emellertid först och främst självständighet i uppfattning gent emot alla partidoktriner, och redan det villkoret är svårt att uppfylla.

Vad som har försiggått torde kanske kortast kunna uttryckas så, att staten *förlyft sig* på sina uppgifter. Under kriget, särskilt under dess första skede, var det faktiskt otroliga saker staterna förmådde åstadkomma. Stödda på en effektivare förvaltning än de någonsin i förgångnen tid haft till sitt förfogande och i de krigförande länderna lyfta på en våg av patriotisk offervillighet och hänförelse, i de neutrala åter stödda av individernas känsla av maktlöshet inför det väldiga skådespelet, grepo regeringarna, genom sina tillfälliga eller ordinarie organ, in i allt upptänkligt och åtlyddes till en tid såsom aldrig förr. Ett litet men betecknande exempel från de krigförande länderna (närmast Tyskland och Frankrike) är inströmningen av guld till centralbankerna i utbyte mot sedlar, som hade ett väsentligt lägre värde, vilket sammanhängde med den nära nog fullständiga effektiviteten i exportförbudet på guld, som i ett par hundra år hade ansetts omöjligt att upprätthålla i något land, där guldet förlorat i värde jämfört med andra länder. Tendensen till universellt statsingripande pådrevs av och fick samtidigt ett stöd i den mer eller mindre socialistiska tankeriktningen, vars inverkan på lagstiftningen åt detta håll redan Dicey för Englands del skildrat som karakteristisk i tilltagande grad allt ifrån början av 1800-talets sista tredjedel. Det tedde sig för människorna alltmer som det naturliga, att man ej hjälpte sig själv, ej byggde på sin egen förtänksamhet, duglighet, sparsamhet, utan i stället lät staten hjälpa alla och kanske närmast se till att de slösaktiga, tanklösa och odugliga ej blevo lidande i jämförelse med sina annorlunda lottade medmänniskor. Till sist kan man ej förbise, att själva sammanslutnings- och monopol-tendenserna

DAGENS FRÅGOR

inom det privata näringslivet på många sätt banade väg för statens inblandning i allt.

Men det hela fick sitt snara straff i statsverksamhetens tilltagande oduglighet. Redan tidigt undergrävde de otaliga kristidsförordningarna den vana vid laglydnad, utan vars hjälp staten sällan mycket förmår; sedan medförde ovilligheten att ta konsekvenserna av penningvärdets fall i form av oförändrade reallöner, i förening med den fantastiska ansvällningen av förvaltningen, en påtaglig nedgång i ämbetsverkens kvalitet; och till sist kommo statens affärsdrivande verk samt och synnerligen under isen genom dessa och andra faktorer. Det torde vara klart för litet var, att staterna tagit sig vatten över huvudet, att de ej för någon längre tid med framgång kunna allting bestyra, så som de försökte under kriget och sedan endast alltför mycket trott sig om att kunna fullfölja. Onekligen är tiden mogen för statsverksamhetens självbesinning.

Vad som skulle behövas vore alltså något som kunde kallas förbundet för ekonomisk frihet, en organisation med syfte att stödja alla strävanden i riktning av självverksamhet, av att man får hjälpa sig själv och ta följderna därav, en hård för skoningslös kritik av alla rop på hjälp från det allmänna för den ena gruppen lika väl som för den andra, det må vara industrimän, som levat högt på penningvärdets ödeläggelse och nu röra upp himmel och jord, emedan denna utveckling tar slut, eller arbetare, som behöva hundratals miljoner i stats- och kommunalunderstöd för att slippa revidera sina lönekrav i enlighet med arbetskraftens ändrade marknadsvärde. Svårigheten är den vanliga: Arkimedes' fasta punkt, i detta fall en tillräckligt stor och stark grupp av människor, som ha intresse eller åtminstone sakna olägenhet av att statskryckorna slås bort. Liberalismen borde efter sin idé vara bärare av dylika strävanden, men den har kommit oändligt långt ifrån dem. »Kooperationen», d. v. s. konsumtionsföreningsrörelsen, är en kanske ännu naturligare representant därför, emedan allt detta betyder skydd för konsumenterna mot olika producentgruppers egoistiska försök att exploatera statsmakten till sin fördel. Men konsumentrörelsens rekrytering till övervägande del med fackföreningsorganiserade industriarbetare har försvårat en dylik utveckling. Säkert är, att något dylikt framför annat göres oss behov.

I stället har man, tack vare vår ojämförligt främste bankledares och över huvud affärsmans energi, fått något som kallar sig Skattebetalarnas förening. Redan i själva sakens natur ligger, kan man säga, att den måste bli de stora skattebetalarnas förening, ty med beskattningens nuvarande mycket starka progressivitet ligger i understrykningen av skattebetalningen som grundval, att de grupper få mest inflytande, som betyda mest i egenskap av skattebetalare. Tanken har emellertid varit att organisera det allmänna och endast alltför berättigade missnöjet med statens ekonomiska vanstyre för att därigenom framtvinga »sparsamhet inom förvaltningen». I någon mån präglas kanske detta program av de praktiska människens icke alldeles

DAGENS FRÅGOR

sällsynta kortsynthet. Det är icke genom att se statens affärsföretag på fingrarna, motsätta sig alla nya anslag eller, än mindre, genom att pressa ned ämbetsmannalönerna som man når ökad effektivitet i statsverksamheten eller ny fart framåt i den materiella motorns nuvarande tydliga rörelse bakåt. Detta kan endast nås genom att resolut skära bort statsverksamhetens otaliga utväxter — sammanlagt mycket större än dess friska delar — men att i stället utan njugghet sörja för de begränsade uppgifter, utan vilka staten icke är någon stat. Först när »Skattebetalarnas förening» blir »Förbundet för ekonomisk frihet», är alltså något väsentligt att hoppas av dess program.

Den ifrågavarande föreningens egendomliga debut har i verkligheten pekat i riktning av en helt annan och särskilt betänklig utvecklingstendens, med rot i föreningens utpräglad »storkapitalistiska» ursprung. Redan ofta har här i tidskriften pekats på, att ökad statsverksamhet sannerligen ej behöver betyda ökad garanti emot ekonomiskt eller socialt mäktiga intressens inflytande, utan tvärtom kan leda till ökad makt för just dessa intressen, genom deras makt *över* staten eller dess ledande män. Alliansen »demokrati och storfinans» är blott en av de många möjliga lösningarna av denna uppgift; det finnes samma möjlighet att nå målet nästan med vilken politisk organisation som helst. Vad som behövs är däremot en statsmakt, som — hur den eljest må vara organiserad — har sina tentakler utsträckta överallt.

Som bekant inträffade i nu föreliggande fall, att vederbörande departementschef och generaldirektör i förening slog upp Statens järnvägar på vid gavel för en f. d. högre tysk ämbetsman och en styrelseledamot i Skattebetalarnas förening, båda utsedda av den nämnda föreningen; en särskild salongsvagn ställdes till dessa två herrars förfogande, det högre trafikbefälet ålades att stå till tjänst så långt dess tid tillät, medan Kungl. järnvägsstyrelsens motsvarande funktionärer i övriga fall finge hjälpa till. Hur ansvaret skall fördelas i fråga om dessa åtgärder, som alla föreskrevs i ett sedermera publicerat cirkulär av statsbanechefen, har ganska ringa allmänt intresse, medan själva faktum hör till det mer minnesvärda bland vårens inrikespolitiska händelser.

Särskilt upplysande är därvid det avgjort skickligaste försvar för aktionen som sett dagen, nämligen en tidningsartikel av professor G. Cassel. Den går i få ord ut på, att icke blott kontroll från allmänheten på statens verksamhet är nödvändig utan att denna kontroll måste *organiseras* i jämbredd med statsverksamhetens egen allt starkare och allt mer invecklade organisation; därför ser den ifrågavarande artikeln i den här påbegynta aktionen gryningen till en bättre tid. Tydligt innebär detta att svenska folkets högsta kontrollmyndighet över statsorganen delegeras till en förening under ledning av stora skattebetalare. Ty ej kan väl någon människa med sunt förnuft mena, att vilken förening som helst, den där vill förordna en utlänning att jämte en av sina egna styrelseledamöter granska statsföretagens verksamhet, skall få en salongsvagn och alla det

DAGENS FRÅGOR

ifrågavarande företags högre funktionärer till sitt förfogande? Det vore åtminstone ett originellt sätt att befordra ekonomi och effektivitet inom statsföretagen. Nej, skall saken kunna försvaras, så måste det bero på att man tillerkänner denna lilla, men i fråga om sin ledning högst inflytelserika förening rättigheter, som icke tillkomma några som helst andra medborgare.

Inför sådana tendenser måste man med omskrivning av den kända repliken till ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna säga: Sverige är ett konungarrike och icke en storbank. Så betänkliga brister både riksdag och regering förete från de mest olika synpunkter, är det likväl hos dessa statens, d. v. s. svenska folkets, högsta representanter och deras organ, som den med maktmedel utrustade och »organiserade» kontrollen av statsförvaltningen måste ligga, ej hos aldrig så framstående privata aflärsmän utan annan hemul än deras ekonomiska inflytande.

Men hjälpen ligger i att inskränka statsverksamheten.